

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОМПАНІЙ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ INTERNATIONAL EXPERIENCE AND PECULIARITIES OF FUNCTIONING AT PRIVATE MILITARY COMPANIES: A RETROSPECTIVE ANALYSIS

Проведено комплексне дослідження міжнародного досвіду та особливостей функціонування приватних військових компаній на основі історичного підходу. Наведено сутнісно-змістовну характеристику приватної військової компанії та специфіку функціонування в умовах гібридної війни, виокремлено основні функціональні завдання. Досліджено ідентифікацію впливу основних загроз та інструментарій механізму забезпечення приватної військової компанії в сучасних трансформаційних умовах. Встановлено оцінку обсягів світового ринку приватних військових послуг. Досліджено досвід роботи американської охоронної компанії Blackwater та британської G4S. У результаті доведено ефективність приватних військових компаній у двох основних векторах. Обґрунтовано, що для створення приватних військових компаній потрібна правова база, яка б чітко регламентувала їх можливе використання в Україні та в інших країнах і чітко визначала кордони дозволеного і недозволеного.

Ключові слова: приватна військова компанія, приватна військова компанія Вагнера, приватний військовий бізнес, військовий сектор, "Документ Монтре", охоронна компанія Blackwater.

Проведено комплексное исследование международного опыта и особенностей функционирования частных военных компаний на основе исторического подхода. Приведена содержательная характеристика частной военной компании и специфика функционирования в условиях гибридной войны, выделены основные функциональные задачи. Исследована идентификация влияния основных угроз и инструментарий механизма обеспечения частной военной компании в современных трансформационных условиях. Установлена оценка объемов мирового рынка частных военных услуг. Исследован опыт работы американской охранный компании Blackwater и британской G4S. В результате доказана эффективность частных военных компаний в двух основных векторах. Обосновано, что для создания частных военных компаний нужна правовая база, которая бы четко регламентировала их возможное использование в Украине и в других странах и четко определяла бы границы дозволенного и недозволенного.

Ключевые слова: частная военная компания, частная военная компания Вагнера, частный военный бизнес, военный сектор, "Документ Монтре", охранная компания Blackwater.

УДК 355.01:34

<https://doi.org/10.32843/infrastruct40-21>

Баранов С.М.

здобувач кафедри безпеки, правоохоронної діяльності та фінансових розслідувань, командир військової частини Тернопільський національний економічний університет

Baranov Serhii

Ternopil National Economic University

A comprehensive study of international experience and peculiarities of functioning at private military companies on the basis of a historical approach was conducted. The substantive and substantive characterization of private military company and the specificity of functioning in the conditions of hybrid war are conducted and the basic functional tasks are distinguished. The identification of the influence of main threats and tools the mechanism of securing a private military company in modern transformation conditions is investigated. The global private military services market estimate is estimated at 100 million dollars. The experience of working at the American security company Blackwater, specializing in orders in conducting military operations and escorting cargo, is investigated. As for the British company G4S it is established that the number of its employees is 600 thousand people, and the representatives of this company are in 125 countries of the world, including in Ukraine. As a result, the effectiveness of private military companies in two main vectors has been proven: 1) training of the armed forces and police of Ukraine and friendly foreign countries: protection of Ukrainian diplomats; protection of embassies and consulates of Ukraine abroad; 2) representation of interests of the Ukrainian Military-Industrial Complex abroad; with enough state attention, the activities of private military companies have every chance of becoming one the most profitable and highly effective areas. It is substantiated that the creation of private military companies requires a legal framework that clearly regulates their possible use in Ukraine and in other countries, and clearly defines the boundaries of what is permitted and not permitted. Based on international experience, the functioning of private military companies could play a positive role. After all, in today's transformational context, it would be worthwhile to create a network of training centers, and the Ukrainian experience could be important for different foreign armies. And our war veterans could find employment and be very helpful in preparing structures and sharing their experience.

Key words: private military company, private military company Wagner, private military business, military sector, "Montreux Document", Blackwater security company.

Постановка проблеми. Міжнародний досвід вказує на те, що спектр використання приватних військових компаній у різних регіонах є доволі широким. Адже їм доручається будівництво військової інфраструктури, охорона вантажів та дипломатичних установ, підготовка та навчання військових кадрів, упровадження військових технологій та виробництво зброї, здійснення розвідувальних або контррозвідувальних заходів, а також участь у бойових діях та контртерористичних операціях, здійснення окремих «специфічних» доручень, в яких держава не може офіційно задіяти представників правоохоронних органів та збройних сил.

Слід відзначити, що приватні військові компанії – це дієвий інструмент як у реаліях війни на південному сході України, так і в майбутній зовнішній

політиці, де інтереси України, можливо, не завжди будуть збігатися з буквою міжнародного права. Питання лише в тому, на що готова Україна заради відстоювання своїх національних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасну проблематику функціонування приватних військових компаній досліджують такі вітчизняні науковці, як Б. Андрушків, О. Вівчар, Л. Головова, Г. Дмитренко, Г. Колодко, В. Кириченко, Р. Ривкіна, З. Шершньова, В. Усачева, Ю. Кракоса, Ю. Лаврова, В. Франчук та інші.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-історичних аспектів міжнародного досвіду та особливостей функціонування приватних військових компаній у сучасних трансформаційних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В умовах гібридної війни конфлікт на сході України показав, що крім регулярних та іррегулярних збройних формувань у ньому беруть участь приватні військові компанії. Однією з таких є приватна військова компанія Вагнера (РФ), яка брала участь у збройному конфлікті в Україні у Сирійській арабській республіці [3]. В умовах сьогодення близько двох тисяч найманців цієї компанії перебувають у Лівії. Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган обурився присутністю на території Лівії російських найманців із приватної військової компанії Вагнера. Він допустив відправлення турецьких військових до Лівії. Про це Ердоган заявив на прес-конференції із президентом Тунісу Кайсом Саїдом, як передає «Анадолу».

У сучасних трансформаційних умовах приватні військові компанії, які часто характеризуються як найманці в сучасному вигляді, є комерційними фірмами, що пропонують військові послуги, від бойової та військової підготовки та консультування до технічного забезпечення. Вони відіграють все більшу роль у збройних конфліктах, мирних операціях ООН та забезпеченні безпеки в нестабільних державах. Ідея застосування приватних військових компаній у військових конфліктах не нова. З давніх-давен країни використовували найманців у своїх війнах. Так, залучення військових професійних ресурсів (MPRI) сприяло зміні балансу сил на Балканах, що дало змогу хорватським військовим перемогти сербські сили та відкрити шлях для переговорів у Дейтоні; в Іраку кількість приватних підрядників на місцях становить десятки тисяч. Оскільки вони беруть на себе більше відповідальності у конфліктних та постконфліктних ситуаціях, все більша їхня значущість ставить основні запитання щодо їхньої природи, їхньої ролі в різних регіонах і контекстах та їхнього регулювання.

На основі проведених досліджень встановлено, що приватна військова компанія (ПВК; англ. private military company) – комерційне підприємство, що пропонує спеціалізовані послуги, пов'язані з охороною, захистом (обороною) кого-небудь і чого-небудь, нерідко з участю у військових конфліктах, а також зі збором розвідувальної інформації, стратегічним плануванням, логістикою і консультуванням [6]. Послуги та експертиза, що пропонуються приватною військовою компанією, зазвичай схожі на службу урядових служб безпеки, військових чи поліцейських, найчастіше в меншому масштабі. Хоча приватні військові компанії часто надають послуги з підготовки чи доповнення офіційних збройних сил на службі урядам, вони також можуть бути зайняті приватними компаніями для забезпечення охорони основного персоналу або охорони приміщень компанії, особливо на ворожих територіях [8].

Неможливо залишити поза увагою те, що існування приватних військових компаній винесло на

порядок денний в багатьох країнах світу чимало нових правових питань: чи повинна бути обмеженою монополія держави на легальне застосування сили, заходів державного примусу; чим діяльність приватних військових компаній відрізняється від найманства; за яких умов співробітники цих компаній можуть придбати, застосувати, перевозити зброю та інше спеціальне обладнання; як у міжнародному масштабі та на національному рівні має регламентуватися імпорту-експорту військових послуг; якими мають бути організаційні, фінансові, правові умови для того, щоб приватна військова компанія не перетворилася у бандитське угруповання; які фахові та інтелектуальні критерії мають бути застосовані до співробітників приватних військових компаній; яким чином держава має контролювати діяльність приватних військових компаній, в яких випадках вона має нести за їхню діяльність матеріальну або іншу юридичну відповідальність. Фахівцями у сфері приватного військового бізнесу наголошується на тому, що ключовою відмінністю приватних військових компаній від загонів найманців є те, що такі компанії контролюються державою та працюють в її інтересах. Нині обсяг світового ринку приватних військових послуг становить 100 млрд дол. США [4, с. 213–214].

Так, із практичного погляду варто відзначити, що відповідний баланс між приватними і суспільними інтересами є питанням ключовим, коли суспільні інтереси залежать від приватних суб'єктів. Досягнення цього балансу є вкрай необхідним у ситуаціях, коли ці приватні інтереси впливають на основні функції держави, такі як національна оборона, війна та дозвіл на законне насильство [1, с. 24–25; 2, с. 253]. Відбувається перехід комерційних військових сил від найманців до ринкових, приватна військова компанія перевіряє традиційні правові системи, які базуються на припущенні, що держави є єдиними законними учасниками військової справи, ключовим розумінням цього обсягу є те, що діюча правова база вже існує. Незважаючи на те, що ця структура є нерівномірною, недостатньою та недостатньо реалізованою, вона показує прогрес [7]. Ми вважаємо за необхідне відзначити переваги та недоліки, можливості та загрози нормативного середовища, які мають вплив на діяльність приватної військової компанії. Слід відзначити, що управління комерційним військовим сектором буде залежати від взаємодії між цими регуляторами ринку та ринковими силами.

Неможливо залишити поза увагою те, що послуги приватних підрядників використовуються у всьому світі. П.В. Сігнер, американський політолог, говорить, що в географічному плані він працює в понад 50 різних країнах. Він працює на кожному континенті, крім Антарктиди. Сігнер заявляє, що у 90-х роках на кожного одного підрядника було 50 військових, а зараз це співвідношення – 10 до 1.

Він також вказує, що ці підрядники мають низку обов'язків залежно від того, кого вони наймають. У країнах, що розвиваються, які мають природні ресурси, такі як нафтопереробні заводи в Іраку, вони наймаються для охорони території. Їх також наймають для охорони компаній, які здійснюють контракт на послуги та реконструкцію, таких як General Electric. Крім компаній, вони забезпечують посадових осіб та державні філії. Приватні військові компанії виконують багато різних місій та завдань. Деякі приклади включають ретельний захист президента Афганістану Хамід Карзая та пілотуючі розвідувальні літаки і вертольоти в складі Колумбійських Сил. Відповідно до дослідження, проведеного 2003 року, галузь приватної військової компанії на той час коштувала понад 100 мільярдів доларів на рік.

Згідно з дослідженням, проведеним у 2008 році управлінням директора національної розвідки, приватні підрядники становлять 29% робочої сили в спільноті розвідки США і коштують 49% їхніх кадрових бюджетів. За словами бразильського геостратега Де Леона Петта, це далеко не означає можливе ослаблення національної державної влади та її монополію на насильство, ці приватні військові компанії фактично виступають альтернативними формами застосування влади за кордоном нерегулярними засобами, не порушуючи міжнародне законодавство, викликаючи неприємності у внутрішній чи державній політиці або викликаючи занадто багато міжнародних наслідків. Американський учений Фелпс висловлює аналогічне твердження, виявивши, що приватна військова компанія перетворюється на "плащ легітимності" уряду Сполучених Штатів Америки. Найбільш відомою приватною військовою компанією є американська охоронна компанія Blackwater ("Чорна вода"). Вона була заснована у 1997 році. Blackwater брала активну участь не тільки у військових діях, але і в рятувальних операціях, наприклад у ліквідації результатів найбільшого урагану в історії США "Катрін". У 2009 році організацію перейменували в Xe Services LLC, у 2010 році – в Academi. Нині компанія спеціалізується на замовленнях на проведення військових операцій та супроводження вантажів. Її підрозділ Blackwater Maritime Solutions готує спецназ військово-морських сил багатьох країн. Другою найбільшою приватною військовою компанією у світі є британська G4S. Кількість її співробітників становить 600 тисяч осіб. Представники цієї компанії є в 125 країнах світу, зокрема й в Україні. У 2008 році G4S почала забезпечувати безпеку на великих музичних фестивалях та спортивних змаганнях. Діюча практика легалізації ПВК привела до того, що вони стали законними у Франції, Ізраїлі, Німеччині, Індонезії та в інших країнах. Тому їхнє законодавче поле було вирішено визнати на світовій арені. Так,

у 2008 році 17 державами підписаний «Документ Монтре», що визначає діяльність не тільки приватних військових компаній, але й держав, у яких вони зареєстровані, та держав, що послугами приватних військових компаній користуються. Він не є юридично обов'язковим, але має чітке визначення правил гри на цьому ринку. З урахуванням міжнародних правових зобов'язань та передової практики кількість учасників збільшується.

В Україні також заговорили про легалізацію приватних військових компаній. Це є наслідком великої кількості воєнізованих формувань, що утворилися в результаті війни на Донбасі. Це може бути загрозою національній безпеці держави. Тільки чіткі правила в цій сфері та контроль з боку держави допоможуть навести порядок. У світовій практиці немає іншого способу контролю ситуації, ніж законодавчо встановити правила в цій сфері. Проблема росте великими темпами. За даними СБУ, на руках населення України знаходиться близько 5 мільйонів стрілецької зброї. Тисячі чоловіків та жінок, що були на війні та бачили смерть своїми очима, перенесли посттравматичний шок. Їм важко повернутися в соціум, у мирне життя. Тому новини телеканалів мають формат кримінальної хроніки, в якій досить часто фігурують колишні атошники. Вони беруть участь у рейдерських захватах, кримінальних розборках чи кидають під ноги гранати своїм опонентам. Експерти запевняють, що виходом із цієї ситуації могла би бути легалізація діяльності приватних військових компаній, які будуть під контролем держави, де «солдати вдачі» зможуть знайти для себе законне застосування [5].

Висновки з проведеного дослідження. Слід відзначити, що приватні військові компанії на основі міжнародного досвіду могли б зіграти свою позитивну роль. Адже в сучасних трансформаційних умовах варто було б утворити мережу центрів підготовки, й український досвід міг би бути важливим для різних іноземних армій. А наші військові, які пройшли війну, могли би працевлаштуватися і бути дуже корисними в сенсі підготовки структур і передачі свого досвіду. І у такий спосіб вони б могли свою енергію і свій мілітаризований дух використовувати вже у позитивних цілях, а не на війні. На нашу думку, це дуже важливий вектор розвитку, який треба розвивати. Неможливо залишити поза увагою те, що для створення своїх приватних військових компаній потрібна правова база, яка б чітко регламентувала їхнє можливе використання в Україні та в інших країнах і чітко визначала би кордони дозволеного і недозволеного.

Отже, крім безпосередньої участі в бойових діях, приватні військові компанії можуть бути ефективним рішенням і в інших напрямках, таких як підготовка збройних сил і поліції України та дружніх зарубіжних держав; охорона українських дипломатів; охорона посольств і консульств

України за кордоном; представлення інтересів українського військово-промислового комплексу за кордоном. За достатньої уваги держави діяльність приватних військових компаній має всі шанси на те, щоб стати однією з прибуткових і високоефективних сфер.

Функціонування приватних військових компаній – це потужний провідник зовнішньої політики держави і надійний захисник національних інтересів. На основі цих найважливіших двох векторів розвитку для будь-якої держави навіть такі важливі питання, як забезпечення робочих місць для звільнених у запас військовослужбовців, поліпшення іміджу військових і підвищення боєздатності держави, відходять на другий план.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вівчар О.І. Теоретичні аспекти безпекознавства в умовах підприємств (фундаментальні загрози в сучасному соціогуманітарному просторі). Соціально-економічні проблеми і держава. Тернопіль, 2017. Вип. (1) 16. С. 24–31. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2017/17voissp.pdf> (дата звернення: 14.01.2020).
2. Вівчар О.І. Застосування логістичного підходу до управління матеріальними потоками. Матеріали XII наукової конференції ТДТУ ім. І. Пулюя. Тернопіль: ТДТУ, 2008. С. 253.
3. Гогоша О.І., Шаленна Н.М. Приватні військові компанії як інструмент міжнародного впливу Російської Федерації. Координаційний центр міжнародного діалогу Україна-ЄС. URL: <http://cciduae.org.ua/prywatni-vijskovi-kompaniyi-yak-instrument-mizhnarodnogo-vplyvu-rosijskoyi-federatsiyi/> (дата звернення: 28.12.2019).
4. Невзоров І.Л., Хотенець П.В. Приватні військові компанії та право: гострі питання, деякі світові тенденції нормативного регулювання. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.). Харків, 2017. С. 212–214.
5. Приватні військові компанії (ПВК) в Україні. Військовий навігатор України: незалежний мілітарний дайджес. URL: <https://milnavigator.com.ua/2019/09/16/приватні-військові-компанії-пвк-в-укр/> (дата звернення: 20.01.2020).
6. Приватні військові компанії: що відомо про їх існування в Україні та світі. URL: https://24tv.ua/privatni-vijskovi-kompaniyi-shho-vidomo-pro-yih-isnuvannya-v-ukrayini-ta-sviti_n1235633. (дата звернення: 25.01.2020).
7. Шевцов А.І., Боднарчук Р.В. Актуальні проблеми реструктуризації оборонно-промислового сектору економіки України. Збірник Національного інституту стратегічних досліджень. К., 2013. № 2. С. 127–134.
8. Яременко О.Ф. Аспекти побудови паспорта загроз підприємства. Вісник Хмельницького державного університету. 2011. № 2. Т. 1. С. 14–20.

REFERENCES:

1. Vivchar O.I. (2017) Teoretychni aspekty bezpekoznavstva v umovakh pidpriemstv (fundamentalni zahrozy v suchasnomu sotsiohumanitarnomu prostori) [Theoretical Aspects of Security Studies in the Conditions of Enterprises (Fundamental Threats in the Modern Socio-Humanitarian Space)]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava – Socio-economic problems and the state*. Ternopil. Ternopil. Vol. (1) 16. 24–31. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2017/17voissp.pdf>. (accessed 14 January 2020).
2. Vivchar O.I. (2008) Zastosuvannya lohystychnoho pidkhodu do upravlinnia materialnymy potokamy [Application of logistic approach to material flow management]. *Materialy KhII naukovoї konferentsii TDTU im. I. Puliuia – Proceedings of the XII Scientific Conference I. Pulia*. Ternopil: TDTU. (in Ukrainian)
3. Hohosha O.I., Shalenna N.M. Pryvatni viiskovi kompanii yak instrument mizhnarodnogo vplyvu Rosiiskoi Federatsii [Private military companies as an instrument of international influence of the Russian Federation]. *Koordinatsiyni tseñtr mizhnarodnogo dialohu Ukraina-leS – Ukraine-EU International Dialogue Coordination Center*. URL: <http://cciduae.org.ua/prywatni-vijskovi-kompaniyi-yak-instrument-mizhnarodnogo-vplyvu-rosijskoyi-federatsiyi/> (accessed 28 December 2019).
4. Nevzorov I.L., Khotenets P.V. (2017) Pryvatni viiskovi kompanii ta pravo: hostri pytannia, deiaki svitovi tendentsii normatyvnoho rehuliuвання [Private military companies and law: pressing questions, some global tendencies of regulatory regulation] *Pidhotovka okhorontsiv pravoporiadku v Kharkovi (1917–2017 rr.) – Training of law enforcement guards in Kharkov (1917–2017)*. Kharkiv. 212–214.
5. Viiskovi navihator Ukrainy: nezaleznyi militarnyi daidzhes. Pryvatni viiskovi kompanii (PVK) v Ukraini [Ukraine's Navigator: Independent Military Digest. Private military companies (PVCs) in Ukraine]. URL: <https://milnavigator.com.ua/2019/09/16/приватні-військові-компанії-пвк-в-укр/> (accessed 20 January 2020).
6. Pryvatni viiskovi kompanii: shcho vidomo pro yikh isnuvannya v Ukraini ta sviti [Private military companies: what is known about their existence in Ukraine and in the world]. URL: https://24tv.ua/privatni-vijskovi-kompaniyi-shho-vidomo-pro-yih-isnuvannya-v-ukrayini-ta-sviti_n1235633 (accessed 25 January 2020).
7. Shevtsov, A.I., & Bodnarchuk, R.V. (2013) Aktualni problemy restrukturyzatsii oboronno-promyslovoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Actual problems of restructuring of the defense-industrial sector of the Ukrainian economy]. *Zbirnyk Natsionalnogo instytutu stratehichnykh doslidzhen – Proceedings of the National Institute for Strategic Studies*. K., 2013. № 2. 127–134.
8. Yaremenko, O. F. (2011) Aspekty pobudovy pasporta zahroz pidpriemstva [Aspects of construction of enterprise threat passport]. *Visnyk Khmelnytskoho derzhavnoho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky State University*. № 2. Т. 1. 14–20.